

УДК 378.147+370.113

Оксана Буга,
Віталій Глуханюк,
Віктор Соловей

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Розглянуто проблему формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Метою статті є розробка та обґрунтування структури професійно-педагогічної культури майбутнього фахівця з позицій компетентнісного підходу. На основі аналізу наукових джерел та узагальнення результатів дослідження запропоновано концептуальний підхід до трактування змісту і структури професійно-педагогічної культури фахівця, як соціально-педагогічного феномену, що набуває визначеності в контексті єдності загальної культури, професійної культури та технологічної культури особистості. Розкрито структуру професійно-педагогічної культури фахівця як сукупність ключових, загальнопрофесійних, предметно-професійних компетенцій та особистісних якостей, яка відображає інтеграцію професіоналізму, педагогічних цінностей та духовно-творчих якостей особистості.

Ключові слова: професійна культура, педагогічна культура, професійна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій, компетентнісний підхід, професійна компетентність, компетенція.

The problem of formation of professional and pedagogical culture of future teachers of labor training and technologies is considered. The purpose of the article is to develop and substantiate the structure of the professional and pedagogical culture of the future specialist from the perspective of a competence approach. Based on the analysis of scientific sources and generalization of the research results, a conceptual approach to the interpretation of the content and structure of a professional and pedagogical culture of a specialist as a socio-pedagogical phenomenon is proposed in the context of the unity of the general culture, professional culture and technological culture of the individual. The structure of professional-pedagogical culture of a specialist as a set of key, general-purpose, subject-professional competencies and personal qualities is revealed, which reflects the integration of professionalism, pedagogical values and spiritual and creative qualities of the individual.

Key words: professional culture, pedagogical culture, professional training of future teachers of labor training and technologies, competence approach, professional competence, competence.

Послідовна гуманізація освіти, осмислення її цілей, завдань, технологій відповідно до принципу культуровідповідності зумовлюють необхідність оновлення і модернізації системи підготовки вчителів до професійної діяльності.

Реалізація компонентів професійно-педагогічної культури вчителів трудового навчання та технологій вимагає підготовки педагога нового типу, здатного вести дитину в культуру, навчити її бачити, відчувати, думати, адаптуватися до життя, творчої самореалізації і життєвого самовизначення.

Водночас зі створенням дидактичних систем і моделей організації підготовки вчителів, що забезпечують інтеграцію всіх складових цього процесу, впровадження кредитно-модульної технології, європейських стандартів якості освіти, предметом багатьох досліджень стає культура вчителя.

Основна ідея компетентнісного підходу полягає в результативності освіти не завдяки окремим знанням, умінням і навичкам, а компетенціям. Відповідно і діяльність педагога полягає не у збагаченні учнів певною кількістю інформації, а у розвитку уміння оперувати нею, проектувати та моделювати свою діяльність, здатності творчо застосовувати набуті знання і досвід.

Вивчення питань, пов'язаних з визначенням наукових основ формування професійно-педагогічної культури фахівців, є одним із пріоритетних напрямів сучасної педагогічної й психологічної науки. У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених розглядається зміст цього поняття, наводяться аргументи на підтвердження його багатопланової й складно-організованої структури (О. А. Абдуліна, І. А. Бех, Є. В. Бондаревська, В. М. Гриньова, І. А. Зимняя, Г. Ф. Ісаєв, В. Г. Кремень, М. Клоул, О. Я. Савченко, С. Ю. Сисоєва, Ю. Г. Татур, Е. Шорт та ін.). Учені досліджують різні аспекти цього феномену: методологічний (з використанням різних методологічних підходів щодо визначення структури професійно-педагогічної культури фахівця), морально-естетичний, соціально-психологічний, комунікативний, технологічний, інформаційний, духовний тощо.

Аналіз літературних джерел свідчить, що незважаючи на постійний інтерес учених до зазначеної проблеми в дослідженнях приділяється увага формуванню професійно-педагогічної культури учителів різного фаху, а досліджень у цьому напрямі стосовно фахівців в галузі технологічної освіти недостатньо. Лише в окремих публікаціях на основі рівня сучасних наукових знань у цій царині досліджуються питання формування технологічної культури майбутнього учителя трудового навчання [5].

У цьому контексті доцільним є виявлення можливостей компетентнісного підходу в дослідженні структури професійно-педагогічної

культури вчителів трудового навчання та технологій.

Метою статті є висвітлення наукових поглядів і думок стосовно структури професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання в умовах застосування компетентнісного підходу під час формування змісту та організації навчального процесу і вимагає підвищення професійної майстерності вчителя.

Сучасний етап модернізації та розвитку системи освіти в Україні дає підстави стверджувати, що саме зараз відбувається вдосконалення загальної середньої освіти, спрямованої на переорієнтацію процесу навчання і розвиток особистості учня. Цей етап пов'язаний із застосуванням компетентнісного підходу під час формування змісту та організації навчального процесу і вимагає підвищення професійної майстерності вчителя.

Під поняттям компетентнісний підхід розуміють спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей особистості, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей.

У формуванні ключових компетентностей беруть участь усі навчальні предмети, інтегруючи процес навчання навколо них. Кожен предмет, маючи власний компетентнісний потенціал, робить внесок у формування ключових компетентностей, тобто у творенні навчального середовища української школи.

Перехід до компетентнісного підходу в освіті вимагає суттєвих змін у всіх ланках педагогічної системи, а саме:

- у цінностях, меті і результатах освіти;
- у змісті освіти;
- у педагогічній діяльності вчителя;
- у технологічному забезпеченні освітнього процесу.

Застосування новітніх і перспективних прогресивних технологій дає можливість забезпечувати випереджувальну функцію освіти. Зважаючи на те, що в інформаційно-технологічному суспільстві технології будуть мати гнучкий характер і швидко оновлюватися, людині треба постійно підвищувати рівень своєї технологічної культури. Це дасть змогу сформуванню у кожній людині орієнтацію на неперервну освіту. Тобто, технологізація інтегрує в собі всі інші тенденції розвитку освіти.

Крізь призму компетентнісного підходу в основі технологічної грамотності вчителя трудового навчання та технологій мають бути знання й уміння з дидактики школи, методики організації та управління процесом навчання й виховання учнівської молоді тощо. У зв'язку з цим необхідною умовою успішної діяльності учителя є наявність методичної готовності до проектування цілей, змісту, методики викладання, засобів комплексно-

---

методичного забезпечення процесу навчання. Зокрема, методична готовність учителя до створення комплексно-методичного забезпечення досягає високого рівня за умов наявності у них високої компетентності з предметної діяльності (предмет, професія) та педагогічної майстерності у формуванні знань, умінь, навичок, якісних умінь самостійно розробляти навчально-методичну документацію, дидактичні засоби навчання, засоби письмового інструктування, наочні посібники), програмні засоби навчання, автоматизовані та комп'ютерні засоби контролю знань учнів тощо.

Центральною проблемою залишається якість технологічної освіти, яка залежить не від об'єму засвоєних знань, умінь і навичок учня, а від оволодіння ключовими компетентностями, що складають основу соціалізації особистості. Саме це повинно бути метою, основою процесу та кінцевим результатом даної освітньої галузі. Компетентнісний підхід у цілісному вигляді ще не реалізований у змісті технологічної освіти, хоча вона по своїй суті орієнтована саме на компетентнісний підхід, оскільки при вивченні технологій учні вчаться мобілізувати в конкретних ситуаціях знання і досвід, що отримали при вивченні освітніх предметів.

Компетентнісний підхід дозволяє розв'язати протиріччя між орієнтацією сучасної освіти на розвиток й удосконалення її суб'єктів і тенденцією до стандартизації вимог та технологій навчання. У системі технологічної освіти саме компетентнісний підхід володіє необхідним потенціалом у вивченні сутності поняття «культура», її внутрішньої будови як єдності загальної культури, професійної культури і технологічної культури особистості, визначає роль особистісного компонента в підтримці цілісності системи й місця у структурі особистості і саме це надає якісної визначеності змісту й структурі професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання та технологій.

До основних принципів цього підходу належать такі:

- принцип варіативності й відкритості: потреба відповідності умовам життя, що постійно змінюється, спричиняє безперервний розвиток або заміну наявних компетенцій;
- цілісності й багатоаспектності: наявні в особистості компетенції стосуються різних сторін її життєдіяльності, але між ними існують складні відносини взаємозв'язку;
- культуродоцільності: найбільш значущими для особистості й навколишнього її соціуму є компетенції, що більше відповідають наявному рівневі культури та сприяють її розвитку;
- гуманності: основу кожної компетенції й усього підходу загалом складає увага й турбота про навколишніх;
- інтегративності: ефективність реалізації компетентнісного підходу ґрунтується на його зв'язках з іншими підходами, що відповідають сучасній освітній парадигмі [2].

Отже, сукупність цієї системи принципів забезпечить зв'язок компетентнісного підходу з такими підходами:

- 1) системним (створення або відбір сукупності компетенцій, що становлять професійно-педагогічну культуру вчителів трудового навчання та технологій) [3];
- 2) аксіологічним (створення сукупності компетенцій, що забезпечують ціннісні орієнтації у системі особистість – культура – соціум);
- 3) акмеологічним (створення сукупності компетенцій, що забезпечують досягнення максимального розвитку – «акме» (вершин) професійно-педагогічної культури та досягнення професіоналізму фахівцем);
- 4) культурологічним (формування компетенцій відбувається в процесі інтеріоризації культурних цінностей, загальнолюдських змістів);
- 5) індивідуальним (розгляд індивідуальних здібностей особистості й особливостей її інтелектуального і психомоторного функціонування);
- 6) особистісно-орієнтованим (створення умов для безперервного розвитку й самовдосконалення фахівця);
- 7) інтегративним (сприйняття природи окремої компетенції як інтегративного утворення, а цілісної сукупності професійних компетенцій – як професійно-педагогічної культури) [4].

Аналіз і узагальнення робіт вчених, які займаються загальним структуруванням професійної компетентності та професійно-педагогічної культури стосовно конкретного фаху (Н. І. Бібік, О. М. Гомонюк, В. М. Гриньова, І. А. Драч, І. А. Зимняя, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, О. П. Пометун, А. В. Хуторський та ін.), дало змогу виокремити в структурі професійно-педагогічної культури вчителів трудового навчання та технологій групи професійних компетенцій та особистісних якостей, зміст яких визначається функціями професійної діяльності фахівця.

Структуру професійно-педагогічної культури вчителів трудового навчання ми розглядаємо як утворення, яке складається із двох компонентів: професійної компетентності (ключові, загальнопрофесійні і професійно-предметні компетенції) та особистісних якостей. Кожна із професійних компетенцій, як і система особистісних якостей фахівця, має внутрішню структуру, які в сукупності відображають інтеграцію професіоналізму, і педагогічних цінностей та духовно-творчих якостей (рис. 1).

Рис. 1. Структура професійно-педагогічної культури вчителів трудового навчання та технологій з позицій компетентнісного підходу

Ключові компетенції визначають стратегію існування фахівців у суспільстві, надають можливість особистості ефективно діяти в різних сферах суспільного життя, детермінують набуття ним нового соціального досвіду, навичок практичної діяльності, забезпечують вчителям трудового навчання та технологій здатність самовизначитися в полікультурному середовищі. Вони пов'язані з орієнтацією фахівців у загальних філософських, соціально-економічних, культурологічних, історичних та інших питаннях, повинні бути узгодженими не тільки з етнічними та культурними цінностями суспільства, а й відповідати пріоритетам, цілям освіти і мати особистісно зорієнтований характер.

Загальнопрофесійні компетенції є інваріантними до напрямку діяльності, відображають особливості професійної діяльності фахівців у межах професії, вони необхідні для здійснення основних її видів та одночасно реалізують ключові компетенції. Загальнопрофесійні компетенції забезпечують поліпрофесіоналізм, готовність до вирішення загальнопрофесійних завдань (тієї їх сукупності, яку повинен уміти вирішувати вчитель трудового навчання з вищою педагогічною освітою). Ця система компетенцій за своїм складом й різноманіттям відповідає

багатоаспектності діяльності фахівця, складності виконуваних функцій та особливому соціальному завданню пізнання, трансляції й створення культури.

Професійно-предметні компетенції відображають конкретну специфіку професійної діяльності, а їхня реалізація обумовлена опануванням загально-професійних та ключових компетенцій. Ці компетенції – це професійно-функціональні та професійно-комунікативні знання й уміння, що забезпечують підготовку фахівця до конкретних для цього напряму об'єктів і предметів праці (учитель трудового навчання, керівник гуртка, організатор технічної творчості тощо). Вони передбачають опанування алгоритмами діяльності з моделювання, проектування, науковим дослідженням, досягати досягнення культури та робити внесок у її розвиток.

Особистісні якості (за І. Зеєром – «метапрофесійні якості» [3]) – це здібності, властивості особистості, які обумовлюють та визначають продуктивність соціальної й професійної діяльності фахівця. Ця складова визначає особистісний для фахівців із фізичного виховання професійний рівень, спрямований на його креативний розвиток, на сукупність дій, що характеризують рівень розвитку культури особистості з погляду соціально схвалюваних норм поведінки.

Використання розробленої структури професійно-педагогічної культури вчителя трудового навчання та технологій допоможе вирішувати декілька завдань: визначити ті дисципліни навчального плану, в межах яких можливе як формування професійних компетенцій, особистісних якостей, так і розвиток професійно-педагогічної культури за окремими групами компетенцій; вносити корективи до змісту навчальних дисциплін відповідно до вимог суспільства щодо рівня професійно-педагогічної культури студентів за напрямом підготовки «Технологічна освіта».

Ми приєднуємося до думки В. Сидоренка і В. Курок, що в умовах, коли на часі безповоротний перехід до оновленого змісту підготовки вчителя трудового навчання, недоцільно обмежуватись вирішенням тільки вузькопредметних проблем. Потрібні кардинальні зміни, що забезпечують неухильний поступ нових, науково обґрунтованих ідей. Багатогранність змістових ліній у підготовці вчителя трудового навчання викликає необхідність реалізації інтеграційних підходів до створення принципово нових навчальних дисциплін [7].

1. На основі аналізу наукових джерел та узагальнення результатів дослідження запропоновано концептуальний підхід до трактування змісту і структури професійно-педагогічної культури вчителів трудового навчання як соціально-педагогічного феномену, що набуває якісної визначеності у контексті єдності загальної культури, професійної культури та технологічної культури.

2. У межах компетентнішого підходу розкрито структуру професійно-педагогічної культури студентів за напрямом підготовки «Технологічна

освіта» як сукупність загальнопрофесійних, професійно-предметних компетенцій та особистісних якостей, яка відображає інтеграцію професіоналізму і педагогічних цінностей та духовно-творчих якостей особистості.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в конкретизації змісту професійних компетенцій та вивченні питань встановлення міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін у процесі формування професійно-педагогічної культури майбутніх вчителів трудового навчання та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова В. М. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу як результат сформованості його педагогічної культури / В. М. Гриньова // Вісник Київського славістичного університету : зб. наук. пр. Серія : Педагогіка. – К., 2007. – Вип. 27. – С. 17–27.
2. Завалевський Ю. Шляхи і рівні підготовки вчителя до професійної діяльності на основі компетентнісного підходу / Ю. Завалевський // Науковий часопис НДУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17 «Теорія і практика навчання та виховання». – 2010. – 202 с.
3. Зеер Є. Ф. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования / Э. Ф. Зеер // Образование и наука. – 2005. – № 3(33). – С. 27–40.
4. Іваній І. В. Сутнісна характеристика професійно-педагогічної культури фахівця фізичної культури та спорту / І. В. Іваній // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. пр. – С., 2014. – № 5(35). – С. 127–132.
5. Лола В. Г. Формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / В. Г. Лола. – Тернопіль, 2003. – 22 с.
6. Мазур Н. Зміст професійної культури викладача вищої школи / Н. Мазур // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 12–14.
7. Сидоренко В. Машинознавство як компонент фахової підготовки вчителя трудового навчання / Сидоренко В., Курок В. // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – № 1. – С. 5–7.
8. Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір : матеріали регіонального науково-практичного семінару / за ред. проф. Терещука Г. В. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 177 с.